

Олег Рафальський,
Микола Михальченко

ВІД ПЕРЕЯСЛАВЛЯ ДО ДОНБАСУ

У статті розкривається специфіка історичної ситуації навколо України. Показано, що, незважаючи на тимчасові труднощі, перспективи розвитку України достатньо обнадійливі.

Ключові слова: Україна, конфлікт, цивілізація, Європа, США, Росія, Китай, розвиток.

Rafalskiy O., Mykhalchenko M. From Pereyaslav to Donbass

This article, devoted specific historical situation around Ukraine. Main focus of this issue of the current difficult situation in Ukraine. However authors of the article believe, that exist positive perspective of the development of the Ukraine.

Keywords: Ukraine, conflict, civilization, Europe, USA, Russia, China, development.

У 2004 році була опублікована монографія «Переяславський договір України з Росією 1654 року. Ретроспективний аналіз», в якій була спроба простежити етапи співжиття українців і росіян спочатку в одній державі, а з розпадом СРСР – в окремих. Уже тоді спостерігалася певна напруженість у наших міждержавних стосунках. Але якби хтось тоді сказав, що через десять років ми будемо воювати, більшість вважала би, що розмовляє з божевільним прогнозістом. На жаль, сумна реальність наших днів полягає в тому, що між двома державами і націями триває війна.

Замислюючись над тим, чому стосунки між колись братніми народами дійшли до сьогоденного стану, можна дійти однозначного висновку: окрім суб'єктивних факторів, пов'язаних з діяльністю окремих політичних діячів, сил, головним є фактор глобального масштабу. Він полягає в тому що, ставши самостійними державами, Україна і Росія в цивілізаційному плані рухалися в діаметрально протилежних напрямках. На перший погляд, у пострадянський період наші країни розвивалися за дуже схожими сценаріями: у них олігархія і у нас олігархія, у

них корупція і у нас корупція, у них правовий «беспредел» і в нас так само. Але, як слушно назвав свою найбільш вдалу книгу Леонід Данилович Кучма, «Україна – не Росія». І це так, Україна і Росія – це різні регіональні цивілізації, які розходяться у різних напрямках. Україна прямує в об'єднану Європу. Росія буде штучну «євроазійську» цивілізацію, яка поки що існує лише як ілюзорна модель суто ідеологічного характеру.

Попри колосальні прорахунки у державному будівництві, безперервну зміну політичного устрою в Україні поволі створювалося громадянське суспільство і країна, яка, хоч і кульгаючи, рухалася в напрямі західних цивілізаційних цінностей. У Росії ж ще за правління «демократичного царя Бориса Миколайовича Єльцина», який, за його словами, прокидаючись, перш за все думав, що він зробив для України, точилася постійна громадянська війна на Кавказі, зашкалював рівень тероризму. Імперію, якою залишається Російська Федерація, могла врятувати тільки «сильна рука», яку вона одержала в особі В. Путіна. Він отримав країну, що пережила дефолт, і досить швидко, за рахунок сприятливої економічної кон'юнктури на ринку ресурсів та нафтодоларів зумів поставити її на ноги. Але ноги ці йшли вже не в бік демократії і прогресу, а в напрямі деспотії східного, азійського типу.

Як слушно зазначає відомий російський економіст і соціолог Владислав Іноземцев, свідомість російської політичної еліти і російського інтелектуального класу радикально відрізняється від європейської. Мова моральних оцінок, яку вони сповідують (добре – погано, справедливо – несправедливо), набагато ближча риторичі й аргументам мусульманських богословів (відповідає догмам ісламу – або ні), ніж європейській правовій мові (законно – незаконно, легітимно – нелегітимно). Кордони розумного і дозволеного визначаються тут не законами, а доцільністю – і це буде проявлятися дедалі наочніше.

«Новоазія» (мається на увазі сучасна Росія) в найближчі роки має шанс стати для Заходу не меншим викликом, ніж «Новоросія» для України. Європі буде дуже складно – і ментально, і на політичному рівні – подолати ставлення до Росії як до своєї частини і перебудуватися на сприйняття її як ворожої Заходу, традиціо-

налістської і ретроградної держави. Цей процес триватиме роками, якщо не десятиріччями, – але, врешті-решт, Європі доведеться з цим змиритися або більш чітко розвести географічний і цивілізаційний фактори.

Ще важче буде нам, бо ретроградного сусіда неможливо усунути від наших кордонів. Тому вважаємо, що наукове осмислення того, що відбувається, визначення й обґрунтування контактних зон для діалогу з неупередженими і об'єктивними російськими вченими є вкрай важливим для подальшого розв'язання нинішнього конфлікту.

Конференція «Україна і Росія: що далі?», проведена 21 листопада 2014 р., є одним з перших кроків у цьому напрямі. Сподіваємося, що її висновки і рекомендації допоможуть нашим політикам врегулювати існуючу кризу.

А тепер щодо проблематики наявної конференції.

I. Протягом 2013 – 2015 рр. Україна опинилася в епіцентрі геополітичних потрясінь і протистоянь по лінії США і ЄС проти Російської Федерації. Як наслідок, це переформатувало політичну карту країни і заклало інші основи соціально-політичної домінанті більшості населення на довготривалий період, а також дій Росії в АРК і на Донбасі.

Загалом, у діях Заходу і Російської Федерації можливо провести аналогії з XVI століттям, коли Захід обмежив розвиток Росії як великої держави шляхом державної і релігійної унії з колишніми руськими князівствами на території сучасної України, створивши Річ Посполиту, тобто Балто-Чорноморську дугу відторгнення.

Схожий процес пов'язаний з асоціацією України з ЄС – створення буферної зони на кордонах з Російською Федерацією під патронатом Польщі.

Фактично, це неоунія з використанням тих самим міждержавних і релігійних факторів. Отже, вирішення «українського питання», на нашу думку, у таких умовах залежатиме не лише від української влади, а можливо, взагалі не залежатиме від неї.

Основними «гравцями» на українському полі залишатимуться:

1. Російська Федерація;
2. ЄС і США;
3. Китай

Спробуємо змоделювати поведінку кожного з них. Російська Федерація робитиме все можливе для відновлення позаблокового статусу України, включаючи військове втручання.

Зазначимо, що частину цього завдання вона виконала шляхом відторгнення АРК і створення псевдодержавних утворень на Донбасі, чим призупинила процес євроінтеграції України.

На нашу думку, найближчим часом Росія на пряме військове втручання в Україну не піде, але прагнучиме взяти під контроль всю територію Донецької і Луганської областей для створення умов їх економічної самодостатності, продовжуючи гібридні форми втручання.

Другим завданням для Російської Федерації стане створення сухопутного коридору до АРК. Якщо це питання неможливо буде вирішити мирним шляхом з керівництвом України (до весни 2015 р.), скоріше за все будуть створені умови для дестабілізації ситуації у південно-східних областях з використанням наслідків економічної кризи, що посилюватиметься.

Контроль над Донбасом дозволить Росії зробити процес дестабілізації в Україні постійно діючим та не дасть можливості для нашої держави вступити до НАТО і, тим більше, набути членства в ЄС.

Побічним наслідком загострення ситуації в Україні для Російської Федерації буде «батіг для утримання в стійлі» керівництва Білорусі, яке буде боятися подібного розвитку подій.

У політичному плані Російську Федерацію, на нашу думку, вже мало цікавлять «солідні» опозиційні сили в Україні, які не здатні на радикальні дії. В першу чергу йдеться про Комуністичну партію України та «Опозиційний блок», що не мають перспектив у боротьбі за владу в нинішніх умовах.

Перевагу віддаватимуть контактам з поміркованим крилом влади в Україні і створенню радикальних проросійських угруповань на Південному Сході нашої держави.

Одночасно росіяни сконцентруються на спробах розколу в ЄС (через Угорщину, Чехію, Сербію) з «російського питання», а також на підтримці анклавів національних меншин в Україні. Насамперед, на Закарпатті через русинів, а також угорців, автономію яких підтримує уряд Угорщини.

Виходом зі зазначеної ситуації, з точки зору керівництва РФ, вбачаються такі рішення щодо України (зрозуміло, що підкріплені згодою США і ЄС, а потім і домовленостями із українським керівництвом):

- ✓ відмова від санкцій з боку ЄС в обмін на надання гарантій енергобезпеки Європи;
- ✓ федералізація України, включаючи Донбас, як її складову, але з особливим статусом;
- ✓ відмова ЄС і США від інтеграції України в НАТО;
- ✓ мовчазна згода з анексією Криму.

З нашого погляду, може бути ще більш песимістичний сценарій розвитку подій в Україні. Він можливий за умови, якщо керівництво Російської Федерації не зможе внести розкол між ЄС і США і не отримає сигнал про те, що Захід готовий обговорювати «російський план» врегулювання ситуації (насамперед щодо санкцій). Тоді може стати реальністю розгром військових сил України на Донбасі.

Як наслідок цього – нас чекає не тільки хаос у державі, але й доля «буферної зони» з ескалацією напруги. Це буде спробою змусити Захід домовлятися з Росією щодо контролю над «буферною зоною» заради недопущення великої війни у Європі.

II. ЄС і США

США жорстко тиснутимуть на всіх, хто не згоден з нормалізацією стосунків з РФ і не сприяє перетворенню України у форпост американських інтересів на кордонах з Росією. При цьому, для США не цікаво – чи збереже Україна за собою Донбас, чи, припустимо, Харківську область. Головне, щоб був підконтрольний плацдарм, навіть нехай невеликий, але на кордоні з РФ. Грузія тому приклад.

Судячи з цього, локальну війну у Європі для послаблення ЄС і РФ вони не виключають. Проте повномасштабний воєнний конфлікт з Росією їм не потрібен.

ЄС і РФ на словах теж не прагнуть локальної війни у Європі. Однак перший не може вийти з-під контролю США, а другий – не в змозі відмовитися від своїх геополітичних інтересів.

Трохи додає оптимізму та обставина, що ані США, ані ЄС особливо не бажають фінансувати Україну. А тим більш постійно

годувати понад 40 млн утриманців із держави, де зруйнована економіка і лідери якої не здатні провести необхідні реформи та побороти корупцію.

Звідси висновок, якщо РФ не зможе внести розкол по лінії США – ЄС, або, якщо нове керівництво ЄС само не піде на нормалізацію відносин з РФ на шкоду інтересам США, локальної війни на Південному Сході України не уникнути. Сигналом до повномасштабних бойових дій можуть стати поставки летального озброєння для української армії з боку США. Це викличе зворотну реакцію РФ, зокрема, повне визнання «ДНР», «ЛНР» та їх легальне озброєння.

III. Китай

Китай буде прагнути стояти над поединком. Періодично буде підтримуватися РФ, щоб не допустити зближення Заходу з Росією. Послаблення США, РФ і ЄС навколо ситуації в Україні, а особливо в Сирії, йому на руку.

Відреагувати може лише на можливі передумови виникнення локальної війни в Україні. Адже ця територія йому цікава в плані отримання доступу на ринки ЄС.

Таким чином, врегулювання стосунків між Україною і Росією в сучасних умовах значною мірою залежатиме від позиції країн, чий геополітичні інтереси перетнулися на території нашої держави.

У той же час, Україна – справжній хазяїн своєї долі. Ніяка зовнішня допомога не може врятувати країну, якщо вона сама не розвивається, не рухається вперед. Крім зовнішньої агресії Росії – усі інші проблеми внутрішні. З таким високим рівнем корупції, з розбалансованими політичними і економічними інститутами – жодна зовнішня допомога не врятує державу від загальної кризи. І це багато хто розуміє, але кожний наступний режим усе більше заганяє країну у глухий кут.

Боротьба з корупцією – це не просто кампанія ідеологічного плану, а розв'язання проблеми розвитку країни. Корумповане суспільство приречене не тільки на постійні соціальні конфлікти через зубожіння мас, оскільки корупціонери зосереджені на грабунках населення, але і на гальмування закордонних інвестицій (жодний чесний інвестор не буде давати хабарі тільки за можливість вести

чесний бізнес), на євроінтеграцію. Тобто, майбутнє України безпосередньо залежить від результатів боротьби з корупцією.

Попередні режими в корупційних схемах були пов'язані з російською корупцією, допомагали російським корупціонерам грабувати російський народ, надра Росії, не забуваючи обкрадати і український народ. Недарма усі українські корупціонери знаходять притулок у Росії, у своїх компаньйонів.

На жаль, корупція проникла у всі сфери українського життя: у економіку, політику, в охорону здоров'я, побут, спорт і т.д. І стала проблемою національної безпеки і оборони. Питання стоїть гостро – або перемога над корупцією, або занепад держави і суспільства.

Найгострішою ця проблема була в Києві і Донбасі. Усі органи влади в Києві були корумповані, і нерідко всенародно обраний Президент країни очолював корупційну піраміду, а Донбас був найбільш криміналізований і корумпований регіон, де корупція стала нормою життя, через економіку Донбасу розкрадався державний бюджет. Населення Донбасу звикло до такого існування, підтримувало своїх «рідних» корупціонерів, увесь час вимагаючи від центральної влади дотацій шахтарям, металургам, хімікам, які розкрадалися місцевими олігархами.

Щоб зрозуміти ситуацію в Донбасі, треба використати теорію психології мас. Не варто піддаватися демагогії про те, що народні маси розумніші еліт, що їх поведінка завжди раціональна. Ще в стародавніх Греції і Римі був зафіксований феномен, що раби здебільшого можуть підтримувати рабовласників, приймати їх інтереси як свої. Наприклад, під час розгрому повстання рабів під керівництвом Спартака легіони Креса (олігарха Стародавнього Риму) були значною мірою сформовані з рабів, гладіаторів, плебса, які воювали за гроші проти своїх же обездолених колег.

Народні маси були по обидва боки барикад у всіх революціях і контрреволюціях, повстаннях і їх придушеннях, у громадянську війну в Росії і Україні 1917–1921 рр. Те саме ми спостерігаємо в Україні нині, коли один регіон – Донбас (як колись у революційній Франції Вандея захищала абсолютизм) захищає своїх корупціонерів. Діє правило: «ми розуміємо, що він є кримінальний авторитет, корупціонер», але він наш, свій.

Чому так сталося в Україні? Переважно Україна однорідна. Але це «переважно». Одночасно вона мозаїчна. Кожний регіон має свою специфіку. Якщо більшість населення України вважає Переяславські угоди Б.Хмельницького історичною помилкою (ми не будемо аналізувати інші можливі варіанти угод), то значна частина населення Донбасу, за соціологічними дослідженнями 1995–2010 рр., вважала їх правильними.

Треба науково оцінювати регіональну «донецьку ідентичність». Усі попередні роки, з часів освоєння промислового потенціалу Донецького басейну, туди звозилися мешканці усіх регіонів Російської імперії, але переважно центру Росії. Кількість етнічних росіян зростала, українців зменшувалась. Росіяни привносили свій менталітет: рабську покірливість, пияцтво, низьку побутову культуру, несприйняття сільського індивідуалізму. Уже в 1918–1922 роках ми стикаємося з проявами сепаратизму (Донецько-Криворізька республіка). В 1930–1939 рр., коли частина українців була репресована, поповнення населення відбувалося за рахунок органобору з центральних губерній Росії і зеків з таборів в «Гулагу» (це слово стало інтернаціональним). Ще дві хвили переселення відбулися після Другої світової війни – «на відбудову промисловості Донбасу» і «на будівництво шахт Донбасу». Де до 30% було «спецпереселенців» (справедливо і несправедливо засуджених).

Як наслідок, сформувалася «донецька ідентичність», частково з кримінальним мисленням і діями, з псевдоколективізмом («жити як усі»), стилем пролетарського життя (що заробив, те і пропив), які жили в жахливих умовах (бараки, гуртожитки, санітарні заклади на вулицях, водоколонки біля бараків і т.д.). Лише з середини 50-х років ХХ століття почалося будівництво «хрущовок» і нових обкомів і райкомів. Тому потяг жителів іншої частини України до приватних будинків, дач розглядався донеччанами як культ накопичення, куркульство.

Зусиллями «донецької ідентичності» і частини олігархів, за сприяння Л.Кучми і В.Ющенко, їх яскравий представник – кримінальний авторитет та жалюгідний боягуз В.Янукович був спочатку призначений Прем'єр-міністром, а потім обраний Президентом України Він бажав здійснити «тихий аншлюс» України у Євро-

азійський союз. А коли народне повстання у вигляді «Майдану-2» заперечило це, запросив Кремль до агресії і втік до Росію.

Україні доведеться відбити агресію Росії, розв'язати проблему донецького сепаратизму і реалізувати курс на євроінтеграцію. І це може бути здійснено, коли держава і суспільство будуть консолідовані, буде переможена корупція і здійснені політичні і економічні реформи.

Україна може реалізувати ці завдання, тому що ситуація докорінно змінилася. В 2014 році почалася найновіша історія цієї країни. В цьому році була розвіяна ціла низка старих міфів: «що російський і український народи – брати», «що між Україною і Росією дружба на віки» і т.д. Навпаки, почалася війна між цими державами як вплив історичних багаторічних тенденцій, які були закладені ще в XII столітті, коли колоніальні князівства Північного Сходу почали боротьбу за незалежність від Древньої Русі з центром у Києві. Яскравим прикладом були походи на Київ володимиро-суздальського князя Андрія Боголюбського, який приходив не з метою зайняти київський «стол», а щоб пограбувати його. Це вже була не міжкнязівська боротьба, а війна одного державного утворення проти іншого. І сторіччями протистояння між Києвом і Володимиро-Суздальщиною, Україною і Московією, між Україною і Росією виливалося у війни, повстання, міжетнічні конфлікти.

Нинішня війна 2014 р. не випадковість, а закономірність історії. Як би вона не завершилась і коли б не завершилась, дві регіональні цивілізації – українська і російська будуть взаємно відштовхуватися, конфлікт цих цивілізацій триватиме і надалі.

Шанси України у цьому конфлікті не такі вже погані. Вперше на її боці увесь цивілізований світ. Так, він недостатньо допомагає Україні озброєннями, тому, що побоюється ядерного конфлікту з Росією. Але його економічна і політична підтримка України є запорукою загальної перемоги демократичного світу проти агресора – Росії, яка ступила на шлях самознищення. Економічні санкції навіть у тому обсязі, які запроваджені Заходом проти Росії, вже діють, і Росія перебуває у стані кризи. Не може технологічно і політично відстала країна не програти в умовах сучасного глобалізованого світу розвиненим країнам. Вона просто приречена на поразку. Історичний час працює проти неї.